Περιεχόμενα

Πρόλογος του επιμελητή της ελληνικής έκδοσης
30 χρόνια συναντήσεις, συνεργασίες, συμπεριλήψεις xvii

Πρόλογος στη δεύτερη έκδοση xxi

Ευχαριστίες πρώτης έκδοσης xxiii

Ευχαριστίες δεύτερης έκδοσης xxv

Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το βιβλίο xxvii

ΜΕΡΟΣ Ι

1. Τι είναι η δραματοθεραπεία; 3

Εισαγωγή 3
Το δράμα απαραίτητο για τη ζωή 7
Οι βασικές αρχές της δραματοθεραπείας 8
Δραματοθεραπεία και νόημα 16
Οι θεμέλιοι λίθοι: δημιουργικότητα, παιχνίδι, δράμα και επούλωση 18
Θεραπευτική αλλαγή και δραματοθεραπεία: πώς ερμηνεύεται η ψυχολογική διαταραχή 20
Τα πλαίσια της δραματοθεραπείας 22
Παλαιότερα και σύγχρονα μοντέλα δραματοθεραπείας 24

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

2. Από το αμφιθέατρο στο χειρουργείο; Δράμα, θέατρο και θεραπεία – μια ανασκόπηση 29

Εισαγωγή: τρεις ιστορίες 29
Θεραπεία, δράμα, θέατρο 30
Η συνάντηση δράματος και θεραπείας: το πλαίσιο του εικοστού αιώνα 33
Πλαίσιο: θέατρο στο νοσοκομείο 34
Πλαίσιο: το θέατρο και η θεραπεία στον εικοστό αιώνα 37
Πλαίσιο: οι πρώτοι πρωτοπόροι – Evreinov, Iljine, Moreno 41

Πλαίσιο: δραματουργία – δρω σημαίνει υπάρχω,
σημαίνει παίζω θέατρο 51
Πλαίσιο: παιχνίδι και δράμα στην εκπαίδευση 54
Περίληψη 56

3. Η εμφάνιση της δραματοθεραπείας 58

Εισαγωγή 58
Η εμφάνιση της δραματοθεραπείας: επισκόπηση μιας τεκμηριωμένης
εφαρμογής από το 1939 59
Από τα άτομα στο επάγγελμα 65
Συνέντευξη με τον Peter Slade 66
Συνέντευξη με την (Marian) Billy Lindkvist 67
Συνέντευξη με τη Sue Jennings 69
Εκπαίδευση κι επαγγελματικές εταιρείες 72
Προσανατολισμός και το μεταβαλλόμενο πρόσωπο
της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης 75
Περίληψη 76

4. Δραματοθεραπεία και φιλοσοφία: πεποίθηση και απόδειξη 77

Εισαγωγή 77
Τι είναι φιλοσοφία; 79
Χρήσιμες προοπτικές 81
Μεταμοντερνισμός και συν-κατασκευή 91
Ένας τρίτος δρόμος; Από τη φαινομενολογία και μετά 93
Ταυτότητα: εαυτοί σε συσχέτιση; 95
Συμπέρασμα 101

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

5. Δραματοθεραπεία: οι βασικές θεραπευτικές διεργασίες 105

Εισαγωγή 105
Δραματική προβολή 107
Παιχνίδι 113
Παίξιμο ρόλων και προσωποποίηση 120
Δραματοθεραπευτική ενσυναίσθηση και απόσταση 121
Ενεργή μαρτυρία 128
Ενσωμάτωση: το δραματικό σώμα 142
Σύνδεση ζωής-δράματος 148
Μετασχηματισμός 150
Περίληψη 167

ΜΕΡΟΣ IV

6. Δραματική προβολή 171

Εισαγωγή 171
Προβολή: μια ψυχολογική προοπτική 174
Δραματοθεραπεία – προβολικές τεχνικές 180
Περίληψη 191

7. **Παιχνίδι και παιγνιώδης διάθεση** 192

Το παιχνίδι στη δραματοθεραπεία 199
Νόημα και παιχνίδι 200
Πολιτισμικοί παράγοντες στο παιχνίδι 202
Παιχνίδι και δραματοθεραπεία 203
Ανασκόπηση: βασικές έννοιες 204
Δραματοθεραπευτική πρακτική και παιχνίδι 206
Η χρήση του χώρου του παιχνιδιού στη δραματοθεραπεία 208
Μια αναπτυξιακή προσέγγιση και ο άξονας παιχνίδι-δράμα 218
Ο άξονας παιχνίδι-δράμα 218
Κιναισθητικό παιχνίδι 220
Μιμητικό παιχνίδι 222
Παιχνίδι προσποίησης 224
Δραματικό παιχνίδι 225
Δράμα 226
Περίληψη 236

8. Ρόλος 237

Ο δραματοποιημένος εαυτός 237
Πλαίσια για τον ρόλο στη δραματοθεραπεία 250
Δραματοθεραπευτική πρακτική και ρόλος 262
Περίληψη 274

9. Το δραματικό σώμα 275

Εισαγωγή 275
Το υπόβαθρο του δραματικού σώματος 278
Το δραματικό σώμα στη δραματοθεραπευτική πρακτική 281
Περίληψη 294

10. Σύμβολο και μεταφορά 296

Εισαγωγή 296
Σύμβολα και μεταφορές στη δραματοθεραπεία 309

Δραματοθεραπευτική πρακτική και ο συνδεδεμένος κόσμος 312
Σύνδεση και αφομοίωση 324
Περίληψη 329

11. Δραματοθεραπεία και τελετουργία 332

Εισαγωγή 332
Δράμα, θέατρο και τελετουργία 334
Αποτελεσματικότητα και τελετουργία 335
Δραματοθεραπεία και τελετουργία 336
Δραματοθεραπευτική πρακτική και τελετουργία 339
Αναπλαισιώνοντας την τελετουργία 339
Η δημιουργία δράματος με τη χρήση τελετουργικής φόρμας 343
Περίληψη 347

12. Αξιολόγηση, καταγραφή και αποτίμηση στη δραματοθεραπεία 349

Εισαγωγή 349
Προσεγγίσεις στην αξιολόγηση και την αποτίμηση στη δραματοθεραπεία 354
Γιατί αξιολόγηση; Τα προβλήματα με την αξιολόγηση και την αποτίμηση 357
Μεθοδολογίες αξιολόγησης 358
Τα μέσα στη δραματοθεραπεία 362
Κλίμακα δραματικής συμμετοχής (προσαρμογή του Jones) 363
Προβολικές τεχνικές 365
Δοκιμασίες με παιχνίδι ρόλου 385
Η δοκιμασία του Johnson με παιχνίδι ρόλου 385
Αξιολόγηση με επιρροή από το παιχνίδι 386
Προσαρμογή μεθόδων αξιολόγησης 387
Καταγραφή συνεδριών 389
Δείγμα γραπτής καταγραφής δραματοθεραπευτικής συνεδρίας 389
Περίληψη 394

Παράρτημα: Ερευνητικές βινιέτες και συζητήσεις 395

Βιβλιογραφικές αναφορές 403

Εικόνες

1.1. Τσουνάμι 4
9.1. Οι μετασχηματισμοί του σώματος στον θεατρικό χώρο κατά τον Schlemmer 276
9.2. Οι μετασχηματισμοί του σώματος στον θεατρικό χώρο κατά τον Schlemmer 276
10.1. Ωραία Κοιμωμένη 300
10.2. Άνοιξε την Πόρτα για τη Μητέρα σου, Είπε ο Λύκος 300
10.3. Το Πουλί από Δέντρο σε Δέντρο 300
10.4. Ο Πύργος με το Παράθυρο 302
10.5 Οι Τρεις Πόρτες στον Πύργο 302
10.6. Ο Πρίγκιπας με το Κλειδί της Πόρτας 303

Σχήματα

6.1. Ο Peter και η δραματική προβολή 177
6.2. Δραματική προβολή στη δραματοθεραπεία 191
7.1. Κιναισθητικό παιχνίδι: κινητικό παιχνίδι και χρήση των φυσικών ιδιοτήτων των αντικειμένων 221
7.2. Μίμηση: η σύντομη επανάληψη του φαινομένου 223
7.3. Παιχνίδι προσποίησης: η αναπαραστατική χρήση των αντικειμένων και το ξεκίνημα του φανταστικού παιχνιδιού 225
7.4. Δραματικό παιχνίδι: συνεχής φαντασία και απεικόνιση των άλλων μέσω εκδραμάτισης 226
7.5. Δράμα: αναπαράσταση με διάρκεια και συναίσθηση της παρουσίας του κοινού 227
8.1. Δραματοθεραπεία και ρόλος 257
8.2. Μοτίβο ανάληψης ρόλου στη δραματοθεραπεία 263
10.1. Ο Πρίγκιπας στον Πύργο: δύο δραματικές μεταφορές 306
10.2. Η μεταφορική σύνδεση 311
12.1. Το κοινωνικό άτομο 366

Πλαίσια

1.1. Δραματοθεραπεία – η βασική δομή 14
6.1. Δραματική προβολή στη δραματοθεραπεία 179
6.2. Δραματική προβολή και μικρόκοσμοι 180
6.3. Δραματική προβολή και Παγκόσμια Τεχνική 181
7.1. Οδηγός δραματοθεραπείας – ανακαλύπτοντας τη γλώσσα του παιχνιδιού 207
7.2. Βασικές πλευρές στον άξονα παιχνίδι-δράμα 220
8.1. Παράγοντες εισόδου στον ρόλο 263

8.2. Λίστα ελέγχου πριν από την είσοδο στον ρόλο 264
9.1. Κύρια πεδία ενδιαφέροντος – το εν δυνάμει σώμα 283
12.1. Κλίμακα κοινωνικής συμμετοχής του Parten 388

Βινιέτες, ερευνητικές βινιέτες και ερευνητικές συζητήσεις

Οι βινιέτες που αποτελούν μέρος της έρευνας για τη δεύτερη έκδοση φέρουν τον τίτλο «Ερευνητικές Βινιέτες» και «Ερευνητικές Συζητήσεις». Όλες οι υπόλοιπες βινιέτες είναι από την πρώτη έκδοση αυτού του βιβλίου.

Βινιέτες

Το όνειρο του Sylvester 64
Thomas 83
Jake 86
Θεραπευόμενες με διατροφικές διαταραχές 99
Ο Peter και το κράνος 175
Ο άντρας που πέφτει 192
Παιχνίδι κοριτσιών στη Silwa 200
Ellen 221
Αντικείμενα 222
Μίμηση προσώπου/σώματος 223
Μίμηση χειρονομίας 223
Theresa 224
Amy 225
Αναπτυξιακό παιχνίδι 227
Φόρεμα μπαλέτου 239
Ο πρίγκιπας στον πύργο 297
Κύκλος από αγκαθωτό συρματόπλεγμα 306
Πασχαλινό τσουρέκι 341
Τελετουργικό έμμηνης ρύσης 344
Αξιολόγηση στη δραματοθεραπεία 359

Ερευνητικές βινιέτες

Παιδιά που επέζησαν από τσουνάμι στη Σρι Λάνκα 4
Γυναίκα σε ομάδα για ηλικιωμένους που ακούν φωνές στην Αγγλία 5
Μια ομάδα για οροθετικούς εφήβους στη Νότια Αφρική 5
Ένας έφηβος σε σχολείο για μαθητές με συναισθηματικές δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς στην Αγγλία 5
Μια γυναίκα σε ατομική θεραπεία στην Αγγλία 6
Ένα παιδί από τη Σιέρα Λεόνε 6
Brenda 109
Colette 115

Zandile και Nomsa 124
Bill, Ahad και Ileem 134
Παρέχοντας μαρτυρία 137
Maya 145
Lynne 154
Abui 160
Sarah 182
Jilly 184
Τα παιδιά και το τσουνάμι 194
Έμειναν δύο εβδομάδες 211
Joe 229
Νησί 241
Γυναίκες με Οριακή Διαταραχή που αυτοτραυματίζονται 246
Patrick 258
Grace 269
Τι είπε ο κεραυνός 284
Το εν δυνάμει σώμα σε δράση 287
Εργαστήριο εμβιομηχανικής 290
Bilal 314
Kia 319
Beth 326
Suraya 367
John, δεύτερη συνεδρία αξιολόγησης 371
John, ύστερη συνεδρία 372
Εξόρμηση για αναρρίχηση στο βουνό 376
Ταξίδι στην έρημο 381

Ερευνητικές συζητήσεις

Jo Van Den Bosch 111
Jay Vaughan 117
Kirsten Meyer 126
Jan Stirling Twist 135
Mario Guarnieri και Emma Ramsden 138
Shu Ling Lin 147
Christine Novy 156
Roya Dooman 165
Jo Van Den Bosch 186
Debra Colkett 197
Jo Rogers 215
Clare Powis 233
Clare Hubbard 244
Debra Colkett 249
Nancy Secchi 259

Lili Levy 272
Madeline Andersen-Warren 285
Anna Seymour 291
Ruth Goodman 317
Sarah Mann-Shaw 322
Christine Novy 328
Vanitha Chandrasegaram 370
Clare Hubbard 373
Jay Vaughan 379
Naomi Gardner 383

Πρόλογος του επιμελητή της ελληνικής έκδοσης

30 χρόνια συναντήσεις, συνεργασίες, συμπεριλήψεις

> «Σε μια τόσο ριζική και ανακεφαλαιωτική εποχή καθώς ετούτη, και το θέατρο, τέχνη μάλιστα κοινοτική, κάνει τις ανακεφαλαιώσεις και διαπιστώσεις του».
>
> ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ
> *Μεταφυσικές Εντυπώσεις από τη Ζωή και το Θέατρο*

Επαναπροσεγγίζω έπειτα από σχεδόν 20 χρόνια ένα βασικό βιβλίο της δραματοθεραπευτικής βιβλιογραφίας. Μια επιστροφή που αναπόφευκτα συνοψίζει αφενός όλα όσα έγιναν στον χώρο της δραματοθεραπείας διεθνώς και αφετέρου μια πιο προσωπική διαδρομή, που ταυτίζεται με εκείνη της δραματοθεραπείας στη χώρα μας.

Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Το 1990, σπουδαστής ακόμη της δραματοθεραπείας, συναντώ για πρώτη φορά τον Phil Jones ως εκπρόσωπος του ιστορικού συλλόγου δραματοθεραπείας «Θέατρο και Θεραπεία», όπου τον είχαμε προσκαλέσει για ένα σεμινάριο. Όταν συναντηθήκαμε ξανά το 1999 στο συνέδριο του Ecarte στο Μίνστερ της Γερμανίας, είχα ιδρύσει ήδη το Ινστιτούτο Δραματοθεραπείας ΑΙΩΝ (1994) και εκείνος είχε εκδώσει το βιβλίο του *Drama as Therapy, Theatre as Living* (*Δραματοθεραπεία, το Θέατρο ως Τρόπος Ζωής και Θεραπείας*) (1996). Ένα βιβλίο που αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του χώρου της δραματοθεραπείας, της ιστορικής της εξέλιξης, των πρωτοπόρων της, των θεωρητικών της καταβολών, των πρακτικών της αλλά και των μεθόδων αξιολόγησης και αποτίμησης.

Αποφασίσαμε το 2000 με τα «Ελληνικά Γράμματα» να εκδώσουμε το βιβλίο και να ενταχθεί στη σειρά «Ρόλοι στη ζωή και ρόλοι στο θέατρο», μια απόφαση που βρήκε σύμφωνο τον Phil, αφού ένα μεγάλο μέρος του βιβλίου γράφτηκε στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στα Χανιά. Στα Χανιά έγινε και η πρώτη παρουσίασή του το 2003, στο πλαίσιο του Πανελλήνιου Ψυχιατρικού Συνεδρίου «Η συμβολή της τέχνης στις ψυχιατρικές ασθένειες».

Έγραφα στον πρόλογο εκείνης της πρώτης έκδοσης: «Το βιβλίο αποσαφηνίζει την ταυτότητα μιας αναπτυσσόμενης επιστημονικής, καλλιτεχνικής-πολιτισμικής διαδικασίας όπως είναι η δραματοθεραπεία με τον πλέον εύληπτο, συγκεκριμένο και συνάμα ανοικτό και δυναμικό τρόπο. Συνδέει με μια ιδιαίτερα δημιουργική και αποτελεσματική αντίληψη το πλαίσιο της ζωής με εκείνο του θεάτρου ανάγοντας το "δραματικό σώμα" σε μοχλό αλλαγής και ενέργειας. Ιδιαίτερα χρήσιμες θεωρώ τις τεχνικές αποτίμησης και αξιολόγησης, απαραίτητο εργαλείο για επαγγελματίες αλλά και για δομές όπου εφαρμόζεται η συγκεκριμένη μέθοδος.

Με μια σειρά από μελέτες περιπτώσεων καταφέρνει να γίνουν κατανοητές δύσκολες έννοιες και με έναν σχεδόν χειρουργικό τρόπο ανατέμνει θεωρητικές προσεγγίσεις και αναδεικνύει θεραπευτικούς παράγοντες και προοπτικές».

Πράγματι το βιβλίο αυτό διανοίγει πολλές προοπτικές όσον αφορά την εξέλιξη της δραματοθεραπείας, προβάλλει και προωθεί τις δυνατότητές της και αποτελεί τη βάση αλλά και το εφαλτήριο για την περαιτέρω ανάπτυξή της.

Ήδη μέσα στα λίγα χρόνια που έχουν παρέλθει από τη συγγραφή του, πολλά έχουν συμβεί στον χώρο της δραματοθεραπείας αλλά και στη ζωή, στον χώρο της καθημερινότητάς μας που δεν παύει να εκδραματίζει και να εκδραματίζεται, να καθρεφτίζει και να καθρεφτίζεται, να αποκρύπτει αλλά και να αποκαλύπτει την πολύπλοκη και ανεξερεύνητη «εσωτερική σκηνή»».

Ανάλογες διαπιστώσεις φαίνεται ότι έκανε και ο ίδιος ο Phil Jones στα επόμενα χρόνια και επανήλθε στο ίδιο βιβλίο πλουσιότερος σε εμπειρίες και γνώσεις, τόσο στην επαγγελματική όσο και στην προσωπική του ζωή, με κατακτήσεις αλλά και απώλειες.

Το 2007 επανεκδίδει το βιβλίο του με πολλές αλλαγές, έχοντας αφαιρέσει μάλιστα από τον τίτλο «Το θέατρο ως τρόπος ζωής». Πρόκειται για ένα αναβαθμισμένο βιβλίο με πλουσιότερο και πιο τεκμηριωμένο υλικό, με κατατοπιστικές βινιέτες και συνεντεύξεις, που έρχεται στη γλώσσα μας, σε μια καινούρια και πιο ακριβή μετάφραση από τη δραματοθεραπεύτρια Αναστασία Καραντζή, την οποία ευχαριστώ για την πολύτιμη και δημιουργική συνεργασία. Η τύχη το έφερε να μου προταθεί η επιμέλεια του νέου βιβλίου από τις εκδόσεις Πεδίο ενώ διδάσκω το συγκεκριμένο μάθημα στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ. Το είδα ως ένα δώρο διότι η απόσταση που ενώνει τα δύο βιβλία περιλαμβάνει, αναδεικνύει και συνοψίζει την ανάπτυξη της δραματοθεραπείας, όπως αντανακλάται στον κόσμο αλλά και στη χώρα μας με την έκδοση βιβλίων, τη δημιουργία δραματοθεραπευτικών ενώσεων και εκπαιδευτικών ινστιτούτων, αλλά και την εξάπλωση της δραματοθεραπείας σε κλινικό και ερευνητικό επίπεδο. Η διδασκαλία δε της δραματοθεραπείας εντάσσεται όλο και περισσότερο στα πανεπιστημιακά προγράμματα του εξωτερικού. Στον ευρωπαϊκό χώρο η δημιουργία του EFD (European Federation of Dramatherapy) το 2013 αποτέλεσε

μια ομπρέλα για τη δραματοθεραπεία για 17 χώρες, με την Ελλάδα να αποτελεί ιδρυτικό μέλος και μέλος του ΔΣ. Το 2017 ιδρύθηκε η WADth (World Alliance of Dramatherapy) που περιλαμβάνει 32 χώρες από την Κορέα ως την Κένυα και τη Χιλή και από τη Νορβηγία ως τη Νότιο Αφρική, σε μια προσπάθεια δημιουργίας ενός διεθνούς δικτύου συνεργασίας.

Το παρόν βιβλίο ανταποκρίνεται στην ευρύτητα και την πολυπολιτισμικότητα της δραματοθεραπείας, αποσαφηνίζοντας την ασάφεια της τέχνης, ενώ αναζητά την εκφραστική δύναμη της επιστήμης υπό το φως της φαινομενολογίας.

Και εάν το Θέατρο δεν είναι πια τρόπος ζωής στις μέρες μας, με την πραγματικότητα να ξεπερνά την αναπαράστασή της, το Δράμα φαίνεται να παραμένει θεραπευτικό και επουλωτικό του τραύματος που παραμένει πραγματικό.

Αύγουστος 2021

ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΡΑΣΑΝΑΚΗΣ
Ψυχίατρος-Δραματοθεραπευτής-Σκηνοθέτης-Διδάσκων ΕΚΠΑ
Μέλος ΔΣ EFD, Ιδρυτικό μέλος WADth
Πρόεδρος του κλάδου «Τέχνη και Ψυχιατρική» της Ελληνικής Ψυχιατρικής Εταιρείας
Επιστημονικά υπεύθυνος του Ινστιτούτου Δραματοθεραπείας ΑΙΩΝ